

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

з навчальної дисципліни «Напрями розвитку науки оперативно-розшукової діяльності» вибіркового компоненту освітньої програми третього (доктора філософії) освітньо-наукового рівня вищої освіти

081 Право

за темою: Напрями застосування засобів оперативно-розшукової діяльності

ЗАТВЕРДЖЕНО

Харків 2023

СХВАЛЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.10.2023 № 9

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 18.10.2023 № 9

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.10.2023 № 9

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 9 ХНУВС (протокол від 16.10.2023 № 9)

Розробник:

1. Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

План

1. Класифікація засобів оперативно-розшукової діяльності
2. Сучасне наукове уявлення про спеціально-технічне забезпечення ОРД.
3. Обліково-інформаційне забезпечення ОРД та перспективи його вдосконалення.

1. Класифікація засобів оперативно-розшукової діяльності

Застосування засобів ОРД спрямовано на отримання або реалізацію оперативно-розшукової інформації або створення умов для цього. Сама належність до оперативно-розшукової інформації дозволяє відокремити засоби ОРД від інших засобів, які застосовують у повсякденній діяльності працівники оперативних підрозділів для виконання службових завдань. При цьому матеріальна складова засобу ОРД не обов'язково повинна мати специфічні ознаки її належності до засобів отримання оперативно-розшукової інформації. Це може бути звичайна побутова річ (диктофон, квартира, одяг тощо), яка набуває якості засобу ОРД тільки в сукупності з прийомами її використання. Завдяки застосуванню спеціальних прийомів побутовий диктофон перетворюється на засіб негласного звукозапису, цивільний одяг - на оперативний гардероб тощо. Водночас існують знаряддя, які спеціально створені та призначені саме для їх застосування в ОРД, що позначається на їх ознаках. До таких знарядь можна віднести оперативні обліки, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, службово-розшукових собак тощо. Вони є засобом ОРД незалежно від прийомів їх застосування, які значною мірою заздалегідь визначені властивостями цих знарядь.

Класифікація засобів оперативно-розшукової діяльності. Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності оперативні підрозділи застосовують низку засобів: оперативні обліки, оперативну техніку, службово-розшукових собак, заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби, спеціально виготовлені речі та документи, спеціально утворені підприємства, установи, організації.

Під засобом оперативно-розшукової діяльності розуміють сукупність знарядь (матеріального інструментарію) та науково обґрунтованих прийомів їх правомірного застосування суб'єктами ОРД з метою виконання завдань цієї діяльності.

До засобів оперативно-розшукової діяльності відносять: оперативні та інші обліки; оперативну техніку; спеціально навчених тварин; розвідувальні комп'ютерні програми; житлові, службові та інші приміщення; засоби маскування та імітації; об'єкти, які виконують функцію предмета злочину.

Під *оперативними обліками* розуміють спеціалізовані банки даних про осіб, предмети, факти (події) та справи. Критерієм їх відокремлення від інших

обліків є обмеження кількості абонентів працівниками оперативних підрозділів. До оперативних обліків належать:

- відомчі та міжвідомчі централізовані оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні та оперативно-довідкові обліки, реалізовані у вигляді банків даних в автоматизованих інформаційних системах, доступних для користування оперативними підрозділами всіх рівнів;
- регіональні та місцеві обліки оперативних підрозділів, реалізовані у вигляді інформаційних систем, ручних картотек, справ, журналів;
- архіви оперативно-розшукових справ та інших довідкових документів оперативного характеру.

До інших обліків належать обліки загального користування, а саме:

- банки даних криміналістичної, кримінологічної, адміністративної, статистичної та іншої інформації, які формуються в системі МВС України (доступ до цих банків даних, крім оперативних підрозділів, мають також адміністративна служба міліції, інші зацікавлені служби системи МВС України та інших правоохоронних органів).

Під оперативною технікою розуміють систему наукових положень і розроблених на їх основі технічних засобів, способів і прийомів їх правомірного застосування (здебільшого негласного) в процесі ОРД із метою пошуку, отримання та фіксації фактичних даних щодо протиправних діянь окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена чинним кримінальним законодавством.

Засоби оперативної техніки призначені для безпосереднього отримання оперативно-розшукової інформації, а також виконання супутніх функцій: сприяння доступу до інформації, створення умов для її виникнення, здійснення зв'язку, транспортування та фізичний захист оперативних працівників.

До спеціально навчених тварин слід віднести службово-розшукових собак, а також інших тварин, навчених виконувати певні дії: пошук або вибірка злочинця за запаховими слідами, пошук наркотичного засобу чи вибухової речовини, затримання злочинця тощо.

Засоби маскуваня виконують функцію маскуваня оперативних працівників під інших осіб або зашифровування їхніх дій з отримання інформації під інші дії. До цих засобів належать предмети оперативного гардеробу, грим, певні супутні предмети, автомобілі, обладнані під транспортні засоби комунальних, ремонтних та інших служб, а також документи та інші вироби оперативного прикриття (печатки, штампи легендованих підприємств, державні номерні знаки транспортних засобів тощо).

До заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засобів належать грошові ляльки, копії коштовностей чи цінних творів мистецтва, макети зброї, імітації наркотичних засобів і вибухових речовин тощо, які в оперативних розробках застосовують для оперативної підміни предметів злочину або знарядь злочину.

До об'єктів, які виконують функцію предмета злочину, належать гроші, цінності, предмети, заборонені для вільного обігу (зброя, наркотичні засоби тощо). Їх застосовують в оперативних розробках у тих випадках, коли з причин забезпечення можливості доказування в процесі наступного розслідування їх не можна замінити засобами імітації. Крім того, гроші застосовують як засіб ОРД під час здійснення оперативної закупівлі. Зазвичай такі гроші мають певні спеціальні ознаки (люмінесцентні позначки тощо).

Найбільш застосовуваними засобами оперативно-розшукової діяльності є оперативні обліки, оперативна техніка, а також службово-розшукові собаки.

2. Сучасне наукове уявлення про спеціально-технічне забезпечення ОРД.

Оперативна техніка - система наукових положень і розроблених на їх основі технічних засобів, способів і прийомів їх правомірного застосування (здебільшого негласного) в процесі ОРД в цілях пошуку, отримання та фіксації фактичних даних щодо протиправних діянь окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена чинним кримінальним законодавством.

Технічний метод документування полягає в застосуванні оперативно-технічних, криміналістичних та організаційно-технічних засобів, що знаходяться в розпорядженні не тільки безпосередньо оперативних підрозділів по боротьбі з корисливо-насиленою організованою злочинністю, але й інших (оперативно-технічних заходів, експертно-криміналістичних) підрозділів ОВС, у ряді випадків - інших суб'єктів ОРД, з метою негласного аудіо- чи відеозапису, фотографування осіб, документів, предметів, одержання відбитків пальців та інших слідів, а також шляхом застосування інформації, що міститься в системах мобільного рухомого зв'язку, методик технічної розвідки, в тому числі радіорозвідки, використання недекларованих можливостей побутової техніки, що знаходиться в користуванні розроблюваних осіб.

Технічний метод документування характеризується високим ступенем надійності, достовірності і доказовості отримуваних фактичних даних, а можливість їх швидкої реалізації у проведенні процесуальних дій створює в працівників оперативних підрозділів упевненість у правильній спрямованості здійснюваних заходів. Водночас, він потребує значних зусиль з оволодіння навичками користування відповідними технічними засобами, що дещо звужує можливості їх практичного застосування.

Оперативні підрозділи застосовують такі технічні засоби отримання оперативної інформації: 1) *виявлення*: 1.1) пошуку (тайників, пустот, неоднорідностей, вибухівки, металошукачі, трупощукачі); 1.2) помічення (хімічні речовини, засоби відстеження помічених об'єктів - пасивні радіомітки, радіомаяки з пеленгаційними приладами); 1.3) сигналізації (засоби, що застосовуються під час організації засідок); 2) *контролю*:

2.1) відеоспостереження (оптико-механічні прилади, електронно-оптичні перетворювачі, замкнені телевізійні системи, аналізатори телевізійного зображення); 2.2) аудіоконтроля (мікрофони, стетоскопи, лазерні системи аудіоконтролю, радіозакладки з радіоприймаючою апаратурою, засоби передавання акустичної інформації); 2.3) контролю технічних каналів зв'язку і прослуховування телефонних переговорів (негласного контролю радіозв'язку, телефонного, факсимільного і стільникового зв'язку, пристрої зняття інформації з ЕОМ, декодування зашифрованих повідомлень); 3) *фіксації*: 3.1) відеоінформації (фото і відеоапаратура); 3.2) аудіоінформації; 3.3) слідів (дактилоскопічних, одорологічних, мікрочастин); 4) *дослідження*:

4.1) засоби і методи оперативно-криміналістичних експертиз (наркотести, виявлення слідів крові, вибухових речовин, збройного металу, виявлення дорогоцінних металів); 4.2) засоби і методи психофізіологічних досліджень (поліграфи, методи розробки психологічного портрету злочинця); 4.3) засоби автоматизованої обробки інформації (програми дослідження масивів даних оперативних обліків і програм підтримання рішень, що використовуються в аналізі та прогнозуванні оперативної обстановки, програмні засоби ідентифікації людини за відбитками пальців рук, фотокартками, записами голосу). Загалом більше 67 % матеріалів документування злочинної діяльності ОЗУ з використанням технічних засобів були вдало реалізовані шляхом притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Необхідно підкреслити, що на сьогодні найбільш активно застосовується технічний метод документування, що у практичній площині відбивається в організації, проведенні та використанні результатів таких заходів, як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

У документуванні організованої злочинної діяльності проведення зазначених ОТЗ має певні особливості. Так аудіо контроль особи, зняття інформації з телекомунікаційних мереж або інформаційних систем здійснюються в режимі реального часу та дозволяють отримувати відомості про стосунки учасників ОЗУ, їх місця зустрічей, наміри щодо вчинення злочинів і організації протидії правоохоронним органам тощо. Ці заходи слід здійснювати відносно лідерів і найактивніших учасників угруповання, їх зв'язків (друзів, коханок, партнерів по бізнесу тощо), в офісах підприємств та установ, що складають інфраструктуру, економічну основу угруповань. У свою чергу, здійснення негласного дослідження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи дозволяє проводити оперативний огляд, виявлення й фіксацію слідів злочинів, документів та інших предметів, що можуть бути доказами їх готування або вчинення, безпосередньо в місцях їх розташування або схованки; створювати умови для здійснення інших ОТЗ, ОРЗ, негласних

слідчих (розшукових) дій і оперативних комбінацій. Позитивний результат дає застосування відеоконтролю особи, за допомогою якого оперативні підрозділи отримують візуалізовану інформацію про перебіг тих чи інших подій, пов'язаних з діяльністю ОЗУ (стосунки під час зустрічей лідерів угруповання; установлення нових, раніше невідомих зв'язків; матеріали про факти, що можуть бути в подальшому використані з метою компрометації лідерів або учасників ОЗУ тощо).

Окремо необхідно наголосити на важливості в умовах сьогодення застосування в доказуванні інформації, що міститься в засобах стільникових систем рухомого зв'язку. За матеріалами спеціальних досліджень зазначена інформація використовується у документуванні та доказуванні: події злочину - 51 %; механізму злочину - 49 %; способу вчинення злочину - 47 %; часу вчинення злочину - 41 %; наявності протидії розслідуванню, його способів і прийомів - 34 %; ролевих функцій співучасників - 26 %; форми вини - 16 %; обставин, що характеризують особистість обвинуваченого - 12 %; наявності зв'язків з особами, які цікавлять слідство - 11 %; складу та характеристики злочинної групи - 7 %; причин і умов вчинення злочину - 4 % .

На сьогодні існують такі категорії інформації, що можуть бути отримані від операторів стільникового зв'язку: протокол з'єднань абонентів оператора зв'язку через конкретну базову станцію за певний період часу (контрольний дзвінок); відомості про місцезнаходження абонента чи апарата мобільного зв'язку в зоні дії тієї або іншої базової станції даного оператора стільникового зв'язку в зазначений час; протокол з'єднань абонента з фіксованим IMEI-кодом телефонного апарата за певний період часу; номер і установчі дані абонента за IMEI-кодом обладнання користувача; IMEI-код обладнання користувача та перелік абонентів, що його використовували, за абонентським номером; номер абонента за карткою експрес-оплати та, що найголовніше, відомості, які містяться в деталізованому звіті за балансом конкретного абонента стільникового зв'язку. Доречі, не тільки такий абонент може бути ідентифікований, але й можуть бути ідентифіковані всі абонентські номери, що працювали на визначеному IMEI. У деталізованому звіті за балансом абонента міститься інформація про: номер другого учасника бесіди (співрозмовника); час з'єднання; тривалість бесіди абонентів; використання додаткових послуг, не пов'язаних з дзвінком (приймання та відправлення текстових і мультимедійних повідомлень, здійснення переадресації виклику) місцезнаходження апарату мобільного зв'язку за його фіксованим IMEI-кодом у зоні дії тієї або іншої базової станції оператора стільникового зв'язку в певний час (з вказівкою зони підприємства зв'язку й зони зовнішньої телефонної компанії).

Ґрунтуючись на вказаних емпіричних даних і враховуючи високу ефективність окремих технічних засобів, пропонується опанування таких перспективних напрямів інтенсифікації їх застосування: розширення об'єктів і предметів документування розроблюваних ОЗУ, передусім, за рахунок

подальшого вдосконалення практики комп'ютерної розвідки, використання інформації, що міститься в засобах стільникових систем рухомого зв'язку, недекларованих можливостей сучасних технічних приладів побутового призначення, подальшого вдосконалення практики застосування негласного аудіо-, відеозапису; розширення практики документування за рахунок залучення експертно-криміналістичних методик виявлення, вилучення та ідентифікації слідів організованої злочинної діяльності.

Найперспективнішим напрямом удосконалення практики документування є поєднання можливостей його особистісного й технічного методів з активним застосуванням оперативних комбінацій під час яких фіксуються: статистика, динамка вчинків, особливості мови всіх розроблюваних учасників ОЗУ, їх протиправні й кримінальні дії в реальних умовах матеріальної обстановки; наявність і змістовна характеристика письмових та речових об'єктів, предметів, виробів, що містять сліди групової чи персональної злочинної діяльності; швидкоплинні процеси й обстановка заходів, що здійснюються злочинними угрупованнями; точні часові й географічні кордони, що відбивають кримінальну подію та її наслідки. Отримані та задокументовані таким шляхом фактичні дані мають особливе значення у встановленні місць зберігання зброї, інших знарядь і засобів вчинення злочинів, викраденого майна, що перебуває в розпорядженні лідерів і організаторів ОЗУ. Така інформація сприятиме підсиленню доведеності їх участі в учиненні кримінально-карних злочинів.

3. Обліково-інформаційне забезпечення ОРД та перспективи його вдосконалення.

Відповідно до напрямку функціонування галузевих служб Національної поліції розрізняють кримінологічні, криміналістичні, адміністративні, а також оперативні обліки¹.

Кримінологічні обліки призначені для нагромадження інформації щодо зареєстрованих злочинів, осіб, які їх вчинили, а також щодо кримінальних справ.

Криміналістичні обліки створюються для нагромадження та систематизації слідів і речових доказів, вилучених з місця події, у справах про нерозкриті злочини, а також зразків продукції, технічної документації та іншої інформації. Вони використовуються під час розкриття та розслідування злочинів, зокрема для забезпечення проведення криміналістичних експертиз і досліджень. Криміналістичні обліки містять відомості щодо:

¹ Див.: Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 161-192.; Водько М. П. Формування політики протидії кримінальним правопорушенням в Україні (оперативно-розшуковий аспект) : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. С. 318-365.; Притула А. М., Халимон С. І., Митрофанов І. І. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : науково-практичний коментар / за заг. ред. Доктора юрид. наук, професора А. М. Притули. Хмельницький : Видваництво НАДПСУ, 2021. С. 125-131; Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навч. посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров та ін.; за заг. ред. В. В. Аброськіна. Одеса : ОДУВС, 2020. С. 217-233.

картотек: куль і гільз зі слідами зброї (кулегільзотека); фальшивих грошей; підроблених документів, виготовлених із застосуванням засобів поліграфії; слідів рук, вилучених з місць нерозкритих тяжких і резонансних злочинів; макетів вибухових пристроїв і речовин; фонограм з голосами осіб, які анонімно повідомляли про загрозу вибуху;

колекцій зразків: документів суворого обліку, цінних паперів і грошей; зброї та боєприпасів; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; рельєфних підшов взуття; інструментів, що використовуються під час зламування; лакофарбових покриттів; скла фар автотранспорту; вибухових пристроїв і речовин; протекторів шин; волокон і волосся тощо.

Адміністративні обліки призначені для концентрації інформації про осіб, схильних до правопорушень та порушень норм суспільного життя, обліку адміністративної практики тощо.

Оперативні обліки використовуються для реєстрації, нагромадження, систематизації та зберігання даних про осіб, предмети, факти (події) та справи з метою інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності.

Оперативні обліки в органах внутрішніх справ поділяються:

- за цільовим призначенням - на оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні та оперативно-довідкові;
- за ступенем централізації - на центральні, регіональні та місцеві;
- за об'єктом - на обліки осіб, подій, предметів і справ;
- за формою - на ручні картотеки, справи, журнали, автоматизовані інформаційні системи.

Сучасне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів потребує необхідної, тобто достовірної й достатньої інформації, чіткої організації інформаційних зв'язків, а також використання інтегрованих автоматизованих інформаційних систем. Створення та впровадження інтегрованих інформаційно-аналітичних систем - переводить ОРД на сучасну високотехнологічну основу. Для ефективного функціонування інтегрована інформаційно-аналітична система має обробляти дані та видавати за запитом будь-які дані, введені раніше до системи, що мають бути доступними всім санкціонованим користувачам, а також у випадку необхідності, за наявності відповідного доступу, корегувати їх та використовувати будь-коли.

Відповідно до п. 18 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, мають право створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи. Чинний Закон України «Про Національну поліцію» у ст. 25 закріплює, що Національна поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень. При цьому, Національна поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

- 1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ;

- 2) користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ та інших державних органів;
- 3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;
- 4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими державними органами України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Національна поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) Національної поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень. Діяльність Національної поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних» та іншими законами України.

Автоматизована інформаційна система - це взаємопов'язана сукупність даних, обладнання, програмних засобів, персоналу, стандартних процедур, які призначені для збору, обробки, розподілу, зберігання, представлення інформації відповідно до вимог, які впливають з цілей організації. Поліція наповнює та підтримує в актуальному стані наступні бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, стосовно:

- 1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;
- 2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, рух кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;
- 3) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;
- 4) розшуку безвісно зниклих;
- 5) установлення особи невідомого трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком;
- 6) зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи громадській безпеці, надзвичайних подій;
- 7) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративного затримання; затримання згідно з дорученнями органів правопорядку; затримання осіб органами досудового розслідування; адміністративний арешт, домашній арешт);
- 8) осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією;
- 9) зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результати розгляду цих правопорушень у судах;

10) іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні;

11) викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних із учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян;

12) викрадених (втрачених) документів за зверненням громадян;

13) знайдених, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обороті, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;

14) викрадених транспортних засобів, які розшукуються у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безгосподарних транспортних засобів, а також викрадених, утрачених номерних знаків;

15) виданих дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху та дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів;

16) зброї, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї;

17) викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася;

18) бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону.

Під час наповнення баз (банків) даних Національна поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК).

Національна поліція має безпосередній оперативний доступ до інформації та інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Національна поліція також має безпосередній оперативний доступ до таких баз (банків):

- Державного реєстру фізичних осіб-платників податків;
- Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів;
- Єдиного реєстру громадських формувань;
- Єдиного державного демографічного реєстру;
- Державного реєстру актів цивільного стану громадян;
- Єдиного реєстру нотаріусів;
- Єдиного реєстру довіреностей;
- Державного реєстру обтяжень рухомого майна;
- Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;
- Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення;
- Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство;
- Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень;

- Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;
- Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;
- Єдиного державного реєстру судових рішень;
- Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України;
- Державного реєстру виборців;
- Реєстру позичальників;
- Державного реєстру документів дозвільного характеру;
- Єдиного ліцензійного реєстру².

Разом із тим, слід зазначити, що Національна поліція має безпосередній оперативний доступ до вказаних баз (банків) даних, через службу інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ. Національна поліція вживає всіх заходів, спрямованих на недопущення будь-яких порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації. Поліцейські несуть персональну дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації. Міністерство внутрішніх справ у межах компетенції здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів під час формування та користування поліцейськими інформаційними базами (банками) даних.

В Національній поліції для систематизації матеріалів, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності, створюються відповідні оперативні обліки. Оперативні обліки визначаються як система реєстрації, накопичення, класифікації, зберігання та використання даних про осіб, предмети, події за їх прикметами та ознаками, призначена для ефективного забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, яка складається з автоматизованих інформаційно-пошукових систем, картотек, оперативно-розшукових справ, справ контрольно-наглядового провадження та інших документів оперативно-розшукового та довідкового призначення.

До оперативних обліків належать: оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні та оперативно-довідкові.

В Національній поліції України функціонує Інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» (система ІПНП), яка призначена для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Національної поліції, наповнення та підтримки в актуальному стані інформаційних ресурсів, що входять до Єдиної інформаційної системи МВС України (ЄІС МВС).

В системі ІПНП функціонують наступні підсистеми:

1. ІП «Єдиний облік» - автоматизований облік заяв і повідомлень про

² Див.: Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 188-189.

кримінальні правопорушення та інші події, зареєстровані органами Національної поліції України.

2. ІП «Кримінальна статистика» - автоматизований облік відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, які їх вчинили або підозрюються у їх вчиненні, досудове розслідування за якими здійснюється слідчими Національної поліції.

3. ІП «Адміністративне правопорушення» - автоматизований облік відомостей про зареєстровані в органах Національної поліції адміністративні правопорушення, осіб, що їх учинили, а також результати розгляду відповідних матеріалів про ці правопорушення.

4. ІП «Адміністративне правопорушення - штрафи» - автоматизований облік відомостей щодо сплати штрафів за вчинення адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі та обмін даними про виписки з рахунків надходжень державного бюджету щодо адміністративних штрафів між ІП «Бюджетна установа МВС» та ПІНП.

5. ІП «Корупція» - база даних, у якій обліковуються відомості про зареєстровані корупційні правопорушення, осіб, які їх вчинили, рішення судів щодо розгляду матеріалів про такі правопорушення.

6. ІП «Особа» - база даних, у якій обліковуються особи, які вчиняють протиправні діяння, стосовно яких здійснюється профілактична робота.

7. ІП «Особа» (трафік) - автоматизований облік відомостей щодо осіб, причетних до торгівлі людьми та осіб, причетних до нелегальної міграції із зазначенням характеристики вчинених правопорушень.

8. ІП «Розшук» - автоматизований облік відомостей щодо розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних), осіб, які ухиляються від відбування покарання та безвісно зниклих осіб.

9. ІП «Розшук дітей» - спеціалізований інформаційний сервіс для надсилання, накопичення, оброблення відомостей про зниклих дітей, що відправляються ПрАТ «Київстар» для СМС-розсилки про зниклу дитину згідно визначеної геоінформаційної прив'язки до місцевості.

10. ІП «Гарпун» - автоматизований облік відомостей про транспортні засоби усіх типів та номерні знаки, що розшуковуються у рамках кримінальних, виконавчих проваджень, проваджень у справах про адміністративні правопорушення, оперативно-розшукової діяльності, а також за ухвалою слідчого судді, суду.

11. ІП «Номерні речі» - автоматизований облік відомостей щодо номерних речей, викрадених, вилучених у громадян (належність яких не встановлена), інше майно, яке має ідентифікаційні ознаки, або речі, пов'язані із вчиненням правопорушення, відповідно до заяв громадян, знайдені, вилучені предмети і речі, у тому числі заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки, які мають індивідуальні номери.

12. ІП «Культурні цінності» - автоматизований облік відомостей щодо

викрадених, втрачених, вилучених або знайдених культурних цінностей, що належать до об'єктів духовної та матеріальної культури, мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення.

13. ІП «Кримінальна зброя» - автоматизований облік відомостей про зброю, викрадену, втрачену, знайдену, добровільно здану до органів Національної поліції, вилучену працівниками Національної поліції з числа тієї, що незаконно зберігалася, вогнепальної, пневматичної калібру понад 4,5 мм та швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і холодної зброї, пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими металевими снарядами не смертельної дії, деталей зброї.

14. ІП «Зареєстрована зброя» - автоматизований облік інформації про вогнепальну та холодну зброю, яка зареєстрована та легально використовується фізичними та юридичними особами.

15. ІП «Домашній арешт» - автоматизований облік відомостей стосовно підозрюваних, обвинувачених щодо яких судом застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

16. ІП «Втрачені документи» - автоматизований облік викрадених, втрачених, вилучених, знайдених документів (бланків документів), що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, документів (бланків документів), що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, у тому числі такі, що визнано недійсними, документів осіб, які розшукуються, а також документів (бланків документів), що мають індивідуальні номери.

17. ІП «Цунамі» - автоматизована підсистема, яка забезпечує централізоване управління силами та засобами органів та підрозділів поліції для реагування на повідомлення про правопорушення та інші події. Ця підсистема здійснює інтеграцію прийнятих формалізованих повідомлень про правопорушення та інші події, інформацію про наявні сили поліції для реагування, їх взаємної геоінформаційної прив'язки, обміну інформацією з мобільними терміналами, що використовуються патрулями та іншими силами, інтерфейсів, аналітичних засобів для прийняття управлінських рішень диспетчерською службою.

18. ІП «102» - автоматизована підсистема прийому, фіксації, оброблення та реєстрації повідомлень на лінію «102» за допомогою телекомунікаційних систем, а також їх передачі до оперативно-диспетчерських служб для організації реагування на такі повідомлення.

19. ІП «HotLine» - Call-Центр Національної поліції - автоматизована система прийому, фіксації, оброблення, реєстрації звернень громадян на «гарячу» телефонну лінію Національної поліції України (0800-500202).

20. ІП «Склад» - автоматизований облік бланкової продукції, що використовується в органах і підрозділах Національної поліції України.

21. ІП «ДТП» - автоматизований облік відомостей про дорожньо-

транспортні пригоди, у тому числі фотовідеозображення з місць події, фіксування координат події на картах (регіону, країни).

22. ІП «Кіберзлочин» - автоматизований облік відомостей щодо правопорушень та осіб, які причетні до вчинення злочинів у сфері інформаційних технологій, методів і засобів поширення шкідливих вірусів, зламу паролів, крадіжок номерів банківських карток і інших банківських реквізитів, фішинг, так і поширення протиправної інформації через Інтернет, а також шкідливе втручання в роботу різних систем через комп'ютерні мережі.

23. ІП «ТЗ, що розшукуються» - автоматизований облік відомостей про транспортні засоби, що розшукуються у зв'язку з незаконним заволодінням, безгосподарних ТЗ, викрадених, втрачених номерних знаків.

24. ІП «Дозвіл БДР» - автоматизований облік дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів, у тому числі небезпечних та негабаритних вантажів.

25. ІП «Драгер» - автоматизований облік спеціальних технічних засобів, якими здійснюється проведення оглядів водіїв транспортних засобів щодо стану алкогольного сп'яніння та облік інформації щодо осіб, які тестуються із зазначенням результатів такого тестування.

26. ІП «Затримані ТЗ» - автоматизований облік інформації про транспортні засоби, що евакуйовані до спеціальних майданчиків чи стоянок на підставі акту огляду та затримання ТЗ, що складено працівниками Національної поліції.

27. ІП «ІТТ-Custodi Records» - автоматизований облік відомостей про роботу ІТТ та осіб, які в них утримуються.

28. ІП «Human Rights» - автоматизований облік фактів порушень прав людини з боку працівників Національної поліції. Забезпечує відстеження порядку тримання осіб в ІТТ з метою здійснення своєчасного реагування на випадки порушень їх прав і законних інтересів, протиправних дій з боку працівників поліції, а також формування відповідних статистичних даних.

29. ІП «Масові заходи» - автоматизований облік актуальної інформації про масові заходи та їх учасників, що плануються та здійснюються в межах держави.

30. ІП «Службовий транспорт» - автоматизований облік інформації про службовий транспорт у системі Національної поліції України, а також облікові дані щодо експлуатаційних показників наявного службового автотранспорту.

31. ІП «Комп'ютерна техніка» - автоматизований облік комп'ютерної техніки та комп'ютерних програм, які використовуються в органах та підрозділах Національної поліції.

32. ІП «Облік SIM-карток» - автоматизований облік SIM-карток, що використовуються у планшетних пристроях працівників поліції.

33. ІП «Облік порушень ІОС» - автоматизований облік надзвичайних подій, що сталися серед особового складу Національної поліції України.

34. ІП «Облік відеокамер» - автоматизований облік встановлених

відеокамер.

35. ІІ «Відрядження» - автоматизований облік службових відряджень працівників Національної поліції в межах України для формування статистичних форм та звітних таблиць. Крім цього, для інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції функціонує автоматизована інформаційна система оперативного призначення (АІС ОП), в якій накопичується, обробляється та упорядковується інформація з грифом обмеженого доступу. АІС ОП має два рівні - регіональний та центральний. На регіональному рівні здійснюється збір, оброблення, зберігання інформації та її використання для інформаційно-аналітичного забезпечення роботи оперативних підрозділів Національної поліції. У свою чергу, на центральному рівні накопичується інформацію обласних рівнів і ту, що надходить з оперативних підрозділів.

Підрозділи інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України здійснюють формування, підтримання в актуальному стані, супроводження та використання у службовій діяльності інформаційні ресурси (обліки), держателем (власником) яких є МВС України, серед яких:

1. Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система «Дакто- 2000» - автоматизований облік дактилоскопічних карт осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень, осіб, які через стан здоров'я, вік або інші обставини, не можуть повідомити відомості про себе, а також дактилоскопічних карт невідомих трупів.

2. Персонально-довідковий облік - автоматизований облік осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а також осіб, яких засуджено за вчинення злочинів.

3. ІІ «Пізнання» - автоматизований облік підозрюваних, обвинувачених (підсудних), осіб, які ухиляються від відбування покарання або виконання вироку суду, безвісно зниклих, невідомих трупів та осіб, які через стан здоров'я, вік або інші обставини, не можуть повідомити відомості про себе. Використовується для проведення ідентифікації осіб за прикметами та антропологічними показниками (за фотозображеннями).

4. ІІ «Затримані і доставлені» - автоматизований облік осіб, затриманих і доставлених до територіальних підрозділів Національної поліції за підозрою у вчиненні правопорушень.

Необхідно зосередити увагу й на можливості отримання первинної оперативно-розшукової інформації безпосередньо працівникам оперативних підрозділів з відкритих інформаційних джерел, зокрема у мережі Інтернет. Така інформація може міститися у чисельних соціальних мережах. Користувачі означених соціальних мереж (у тому числі й особи, причетні до вчинення правопорушень) можуть завантажувати на власні сторінки різноманітні матеріали (фото, відео), що свідчать про їх протиправні діяння. Крім цього, на сторінках може висвітлюватися інформація щодо місцезнаходження осіб та

речей, що відображені на завантажених матеріалах.

Інформаційна підсистема «ІТТ custody records» у складі Інформаційного порталу Національної поліції України. ІП «ІТТ custody records» забезпечує відстеження порядку тримання осіб в ізоляторах тимчасового тримання ГУНП для здійснення оперативного реагування на випадки порушення їх прав і законних інтересів, протиправних дій працівників поліції стосовно них, а також формування та ведення статистичних даних.

Завдання ІП «ІТТ custody records»: відстеження порядку тримання та переміщення осіб, утримуваних в ІТТ та забезпечення оперативного реагування на випадки порушень їхніх прав і законних інтересів; здійснення інформаційно-пошукових заходів, підготовки аналітично-довідкових матеріалів; автоматизація процесу обліку осіб, утримуваних в ІТТ та формування статистичних даних; наскрізний контроль (підрозділ контролю, територіальний орган поліції, безпосередній виконавець) за дотриманням прав і законних інтересів осіб під час їх поміщення, тримання та звільнення з ІТТ, своєчасним введенням інформації та її достовірності.

Національна автоматизована інформаційна система Єдиного державного реєстру Міністерства внутрішніх справ стосовно зареєстрованих транспортних засобів та їх власників («НАІС ЄДР МВС»). НАІС ЄДР МВС призначена для отримання інформації про зареєстровані транспортні засоби та їх власників. Органи та підрозділи Національної поліції здійснюють пошук у Реєстрі відомостей про зареєстровані транспортні засоби та їхніх власників відповідно до Порядку ведення Реєстру, щонайменше за одним з таких критеріїв: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) власника та дата його народження; реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта власника (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта); повне найменування юридичної особи; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України (код згідно з ЄДРПОУ); номерний знак запитуваного транспортного засобу. Крім зазначених, також можуть застосовуватися інші критерії пошуку, передбачених законом³.

Автоматизована інформаційно-пошукова система відеофіксації транспортних засобів з розпізнаванням номерних знаків та перевіркою їх за розшуковими реєстрами «ВІДЕОКОНТРОЛЬ-Рубіж».

Комплекс «ВІДЕОКОНТРОЛЬ-Рубіж» - це система цілодобового автоматизованого моніторингу руху автотранспорту із одночасною можливістю здійснювати перевірки за наявними базами обліку МВС.

³ Деякі питання надання інформації про зареєстровані транспортні засоби та їх власників : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р. № 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2016-%D0%BF#Text>

Національна поліція має безпосередній оперативний доступ до інформації та інформаційних ресурсів інших органів державної влади за обов'язковим дотриманням Закону України «Про захист персональних даних», зокрема:

1) Державної прикордонної служби (Інтегрована міжвідомча автоматизована система обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон «Аркан») щодо: громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон; осіб, затриманих за порушення вимог законодавства про державний кордон; осіб, яким заборонено в'їзд в Україну; іноземців та осіб без громадянства, зокрема й тих, яким оформлено посвідку на постійне проживання в Україні; транспортних засобів, що перетнули державний кордон; документів, що дають право на в'їзд до та виїзд з України;

2) Державної міграційної служби щодо: реєстрації місця проживання або місця перебування особи; документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України або спеціальний статус особи; імміграції в Україну; осіб, які отримали або претендували на отримання статусу біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, осіб, які набули (припинили) громадянство України, та осіб, яким надано (скасовано) дозвіл на імміграцію в Україну.

Інформаційні ресурси Інтерполу. Використання банків даних Інтерполу є однією із форм міжнародного поліцейського співробітництва. Банки даних Генерального секретаріату Інтерполу створені з метою забезпечення всебічної взаємодії правоохоронних органів держав-членів Інтерполу. Формування банків даних Інтерполу здійснюється за рахунок інформації, яку надають правоохоронні органи держав-членів Інтерполу на добровільних засадах. Право власності на цю інформацію належить лише тим державам, які її надали. У Генеральному секретаріаті Інтерполу створені та функціонують такі банки даних:

1. Банк даних «Особи» (ASF Nominal database) - містить інформацію про осіб, які розшукуються за вчинення злочинів, безвісно відсутніх, осіб, які підлягають ідентифікації, зокрема невпізнані трупи та ін. Крім того, Генеральний секретаріат за допомогою системи I-24/7 надає доступ до банку даних циркулярних повідомлень Інтерполу. Циркулярні повідомлення Інтерполу (картки Інтерполу) запроваджені у 1946 році з метою організації міжнародного розшуку злочинців, осіб зниклих безвісти, ідентифікації невпізнаних трупів тощо.

Картки (циркулярні повідомлення) поділяються на такі категорії: «розшукується» («червоні картки» або «повідомлення з червоним кутом») - виставляються на злочинців, які підлягають арешту з подальшою видачею країні-ініціатору розшуку. Ці повідомлення містять повний текст ордеру (санкції) на арешт і детальний опис вчиненого злочину; «встановлення місцезнаходження» («блакитні картки») - виставляються для збору інформації

про зазначену в них особу, а саме про її місцеперебування тощо; «попередження» («зелені картки») - інформують про «професійних» злочинців, які діють на території декількох країн; «невпізнаний труп» («чорні картки») - містять детальний опис знайдених трупів, а також відбитки пальців, у разі їх наявності; «зниклий безвісти» («жовті картки») - містять інформацію про осіб, зниклих безвісти. У зазначеному банку даних міститься інформація про усі зазначені циркулярні повідомлення в електронному вигляді. Крім того, система I-24/7 надає можливість безпосередньо в режимі реального часу формувати та надсилати запит про розповсюдження циркулярних повідомлень.

2. Банк даних викрадених транспортних засобів (ASF Stolen vehicles database) - містить інформацію про транспортні засоби, викрадені на території держав-членів Інтерполу.

3. Банк даних викрадених/втрачених документів (ASF Stolen/Lost Travel Documents and Stolen Administrative Blank Documents Database) - містить інформацію про викрадені/ втрачені ідентифікаційні документи, а також викрадені/втрачені бланки адміністративних документів.

4. Банк даних викрадених творів мистецтва (ASF Stolen Works of Art) - містить інформацію про твори мистецтва, предмети антикваріату, інші культурні цінності, викрадені на території держав-членів Інтерполу.

5. Банк даних ДНК-профілів (DNA Profiles Database) - містить інформацію про ДНК, вилучені з місць вчинення злочинів на території держав-членів Інтерполу та від злочинців.

6. Банк даних відбитків пальців рук (Fingerprints Database) - містить відбитки пальців рук, вилучені з місць вчинення злочинів на території держав-членів Інтерполу та від злочинців.

7. Банк даних порнографічних зображень, створених із залученням неповнолітніх (INTERPOL Child Abuse Image Database), дає змогу ідентифікувати зображення порнографічного характеру за «авторством» та місцем розміщення в мережі Інтернет.

8. Банк даних підроблених платіжних карток (Counterfeit Payment Cards Database) - містить зображення підроблених платіжних карток та їх елементів (лицьової та зворотної сторін, емблем, голограм, підписів власників тощо) та іншу релевантну інформацію щодо підроблення платіжних карток. Отримання інформації або перевірка тих чи інших відомостей за банками даних Інтерполу здійснюється:

- безпосередньо, в режимі on-line - через телекомунікаційну систему Інтерполу I-24/7 (банки даних щодо осіб, транспортних засобів, документів, творів мистецтва);

- шляхом надсилання запиту до Генерального секретаріату Інтерполу (банки даних ДНК, порнографічних зображень, відбитків пальців).

Для забезпечення цільового використання правоохоронними органами держав-членів банків даних Інтерполу, їх функціонування організовано так, що країна-власник інформації щодо об'єкта, розміщеного в банку даних Інтерполу,

автоматично отримує повідомлення про факт перевірки цього об'єкта іншою державою (відповідно національним центральним бюро Інтерполу, певним правоохоронним органом тощо). Отримання такого повідомлення для країни-власника інформації є підставою звернутись до країни, що перевіряла об'єкт в банку даних, для з'ясування підстав проведення відповідної перевірки, запитування відомостей про місцезнаходження об'єкта тощо.

Підставою для спрямування такого запиту можуть бути матеріали кримінального провадження, оперативно-розшукова справа, матеріали перевірки тощо. Зазвичай перевірки здійснюються за банками даних розшукуваних осіб та викрадених транспортних засобів.